

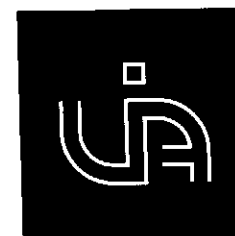
Departement Politieke
en Sociale Wetenschappen
Universiteit Antwerpen - UIA

PSW-papers

2001/1

**Tussen vergeetput en
schandpaal:
strategieën tegen
extreem rechts in drie
Vlaamse kranten**

Knut De Swert

DSW

Knut De Swert

**Tussen vergeetput en schandpaal: strategieën
tegen extreem rechts in drie Vlaamse kranten**

PSW-paper 2001/1

1 april 2001

Knut De Swert schreef zijn licentiaatsverhandeling (2000) over een eigen empirisch onderzoek naar de ideologische verzuiling van de binnenlandse politieke berichtgeving in drie Vlaamse kranten. Hij is als medewerker van de onderzoeksgroep 'Media, Middenveld en Politiek' verbonden aan de Universitaire Instelling Antwerpen. deswert@uia.ua.be.

"Laten we meteen de hand in eigen boezem steken: ook de media zijn er niet in geslaagd één Blok-stem te verhinderen, integendeel. De discussie over de Vlaams-Blok-berichtgeving woedt nu al jaren, en niemand komt eruit." (Yves Desmet, *De Morgen* 14 oktober 2000).

1 Inleiding en probleemstelling

Extreem rechts. Het is en blijft één van de meest populaire discussiethema's onder politici, perslui en politieke wetenschappers. De groeiende lijst "Zwarte Zondagen" in eigen land en de deelname van extreem rechts aan lokale besturen (Frankrijk) tot zelfs nationale regeringen (Oostenrijk), hebben het debat erover alleen nog maar aangewakkerd. Vanuit het standpunt dat de opkomst van extreem rechts ernstige gevaren inhoudt voor het democratisch bestel, wordt er dan ook steeds vuriger gediscussieerd over wat er nu precies moet gebeuren om die groei te stuiten. De strategieën die de laatste tien jaar slag om slinger uitprobeerde werden, misten alvast in Vlaanderen vooralsnog hun doel. Zij die beweren het warm water tegen extreem rechts te hebben uitgevonden, worden immers telkens weer door de electorale thermometer teruggefloten.

De politiek heeft sinds 1991 een aantal maatregelen genomen, enerzijds om samenwerking met extreem rechts uit te sluiten (cfr. het controversiële, maar tot nader order vrij strikt toegepaste *cordon sanitaire*) en anderzijds om de kloof tussen burger en politiek te dichten (onder meer via de NPC en partijhervormingen en - vernieuwingen).

De media en haar waarnemers zijn de laatste jaren beginnen inzien dat ook zij een zekere verantwoordelijkheid dragen voor de gestage opgang van het Vlaams Blok, al ging dat niet echt van harte. Op de jaarlijkse VAKA "Hand in Hand"-bijeenkomst, formuleerde Ludo Abicht het zo: *"Na de laatste parlementsverkiezingen ben ik 'Het Laatste Nieuws' beginnen lezen. En ik moet zeggen, nu begin ik beter te begrijpen waarom er zoveel mensen op het Vlaams Blok gestemd hebben"*. Deze groeiende bewustwording resulteerde tot dusver in tal van theoretische en vooral semi-wetenschappelijke bijdragen over de rol van de pers inzake de beeldvorming van extreem rechts en over de mogelijke opties om via die weg het fenomeen te lijf te gaan. Spijtig genoeg staan daar in Vlaanderen nauwelijks empirische gegevens tegenover die kunnen nagaan hoe de media extreem rechts in de feiten benaderen. Met deze op recent empirisch materiaal gestoelde paper¹ trachten we die leerme voor

¹ De auteur houdt eraan een aantal mensen te bedanken zonder wie deze paper niet tot stand zou gekomen zijn. Dat zijn prof. Stefaan Walgrave en prof. Joan Hemels, UIA-onderzoekers Peter Van Aelst, Kristof Decoster, Koen Nomden en Dave Sinardet en Bjorn Cuyt, respectievelijk voor de steun, het idee, de correctie van de tekst en de hulp bij de dataverzameling. Ook dank aan Marius Dekeyser (VAKA-Hand in Hand) voor het verstrekken van informatie.

een deel op te vullen. Temeer omdat de media zonder empirisch onderzoeksmateriaal geen wederwoord (kunnen) vinden op de aan hen geadresseerde verwijten, die vreemd genoeg zowel vanuit extreem rechtse als vanuit 'democratische' hoek opborrelen.

Van extreem rechtse zijde komen regelmatig commentaren als zou de pers hen stiefmoederlijk behandelen. Het Vlaams Blok wordt naar eigen zeggen systematisch geboycot in de media, de mening van de partij wordt niet gevraagd en nog minder effectief in de berichtgeving opgenomen. Herinneren we bijvoorbeeld aan een uitspraak van Vlaams Blok-woordvoerder Joris Van Hauthem uit 1997, waarbij hij de VRT en de VUM-kranten ervan beschuldigde een strategie te hanteren waarbij de partij bewust uit het nieuws gehouden werd (Gazet Van Antwerpen, 10 april 1997). Ook met de beeldvorming van de partij zit het volgens het Blok grondig fout: "*We moeten tot onze spijt vaststellen dat het beeld van onze partij in de media niet altijd een objectieve en waarheidsgetrouwe weergave van de werkelijkheid is*" (Vlaams Blok, 2000).

Uit anti-extreem rechtse hoek² klinkt echter een heel ander geluid. Volgens hen is het Blok al lang niet (meer) het zwarte schaap in de mediaweide, maar eerder de "wolf in schaapsvacht". Het Vlaams Blok wordt volgens hen in de media ten onrechte gebanaliseerd en behandeld als alle andere partijen, alsof de partij dus niet gevaarlijk zou zijn voor de democratie. VAKA-Hand in Hand (1999) schrijft hierover: "*In de media is het taboe op extreem rechts reeds lang doorbroken. Extreem rechtse politici komen er uitgebreid aan bod*" en verder over sommige media: "*(...) Er wordt zelfs geen enkele kritische opmerking gemaakt. De betrokken politici krijgen dus een forum om rustig hun – vaak racistische - slogans te verkondigen*". Marc Reynebeau heeft in het Knacknummer van 1 november 2000 niet de minste moeite om vier grote politieke stunts³ van het Vlaams Blok op te sommen die - in één maand tijd - vooral dankzij de welwillende medewerking van de media tot stand konden komen. "Het Blok heeft echt niet te klagen over tegenkating in de pers", concludeert hij daaruit. Ook Humo kwam begin dit jaar tot een gelijkaardige conclusie (Humo, 23 januari 2001) in een artikel, waarin de media-aandacht bij de rel rond het asielcentrum in het vakantiecentrum "Zon & Zee" onder de loep werd genomen. Vooral de "populaire" kranten bleken serieus in de kaart van extreem rechts te spelen. Het anti - extreem rechtse kamp heeft het voorts ook niet begrepen op het schrijnende gebrek aan coherentie bij de aanpak van extreem rechts in de media. Daarin werden ze recent trouwens nog bijgetreden door Vlaams minister-president Dewael, die opriep tot een heus "media - pact" tegen extreem - rechts.

² Met anti-extreem rechts bedoelen we de consensusstukken die in de schoot van VAKA-Hand-in-Hand gemaakt en verspreid worden. Zowat alle regionale (stedelijke) anti-racistische bewegingen vinden zich daarin terug en werken mee aan de samenstelling van brochures en nieuwsbrieven. We hebben het dus niet over alle individuen die tegen extreem rechts zijn.

³ Zoals bijvoorbeeld de rel rond Rita Van Dam in Vilvoorde en het aanbieden van de Antwerpse burgemeestersjerp aan Leo Delwaide.

Journalisten, publicisten en wetenschappers bevinden zich ergens tussenin: zij formuleerden ondertussen een hele waaier aan standpunten, die nuances aanbrengen in het in de vorige paragraaf wat diametraal geformuleerde debat. Geen van allen staafte de gedane statements echter met hard feitenmateriaal, zodat het moeilijk in te schatten is wie nu het dichtst bij de waarheid zit. Wij zullen in deze paper een overzicht proberen te geven van wat er (meestal semi-wetenschappelijk) over extreem rechts in de media is geschreven. In het empirische luik toetsen we dan enkele van die stellingen aan de hand van twee hypothesen. De eerste hypothese stelt dat extreem rechts wordt gediscrimineerd in de politieke berichtgeving van de Vlaamse kranten en negatiever wordt behandeld dan andere partijen. De tweede (anti-extreem rechtse) hypothese stelt eigenlijk net het tegenovergestelde, namelijk dat extreem rechts een (te) ruime toegang tot de media heeft en nauwelijks kritisch wordt belicht. We doen dat met materiaal dat de volledige aanloop naar de "moeder van alle verkiezingen" (13 juni 1999) bevat en de eerste twee weken daarna. In het besluit maken we tenslotte de balans op en situeren we de feitelijke aanpak van het Vlaams Blok in de drie onderzochte Vlaamse kranten ergens tussen de stellingen van extreem rechts en anti-extreem rechts in.

2 Theorie en eerder onderzoek

Uiteraard is het van belang om eerst te bepalen of de politieke berichtgeving in de media wel effectief invloed kan uitoefenen op het electorale succes van politieke partijen en politici. Daarna schetsen we kort de voornaamste bevindingen van gelijkaardig empirisch media-onderzoek naar extreem rechts, om tenslotte dieper in te gaan op het hoe en waarom van strategieën tegen extreem rechts in de media en een overzicht te geven van de verschillende visies die daarover bestaan, met specifieke aandacht voor de meningen uit de mediawereld zelf.

2.1 De invloed van dagbladen op electoraal gedrag

In de literatuur is men het er vrij unaniem over eens dat media een belangrijke en soms zelfs determinerende invloed kunnen uitoefenen op de electorale score van politieke partijen. Volgens McCombs en Shaw (1972: 176) vormen de media het belangrijkste en soms het enige communicatiemiddel tussen de publieke opinie enerzijds en de politici en politieke partijen anderzijds. De media⁴ hebben volgens hen de plaats ingenomen van het persoonlijke contact, en dus heeft de politieke klasse

⁴ De stelling uit de tekst geldt zowel voor geschreven pers als beeldmedia, voor deze laatste zelfs in toenemende mate. Toch is de rol van de dagbladpers niet uitgespeeld. Kleinnijenhuis en Scholten stellen dat "*ook in het televisietijdperk dagbladen een zekere invloed hebben op de meningsvorming van burgers*" omdat dagbladen veel uitvoeriger aandacht aan politiek besteden dan de televisie (Kleinnijenhuis en Scholten, 1989: 450-454).

de media nodig om zichzelf te verkopen aan het publiek, want 'onbekend maakt onbemind'.

Voor sommigen zijn de media zelfs een dusdanig belangrijke rol gaan spelen in het politiek bedrijf, dat men termen als de 'vierde macht' (Itule en Anderson, 1997) in de mond is gaan nemen. Daarbij heeft men het onder andere over de invloed die de media kunnen uitoefenen op de politieke agendasetting, de stijl van politici, mobiliseringsprocessen én ook het electoraal succes (zie o.a. Manssens en Walgrave, 1998; Walgrave, 2000). Toch waarschuwt Verstraeten voor een al te eenzijdig discours over de macht van de pers (Verstraeten, 1994: 19). Hij stelt dat men "moet vermijden in een al te gemakkelijk en misleidend 'mediacentralisme' te vervallen". Hij ontkent dat de media, hoe belangrijk deze ook mogen zijn, een allesoverheersende rol spelen. De impact van de media op de politiek en de publieke opinie is een samenspel van verschillende factoren, waarbij media even goed de speelbal van politieke actoren kunnen zijn als omgekeerd, en men geenszins de volle verantwoordelijkheid bij de pers mag leggen.

Hoe groot de beïnvloedende rol van de (gedrukte) media op het kiesgedrag is of kan zijn, weten we niet en is ook moeilijk te onderzoeken. Enkele buitenlandse studies wagen zich er toch aan, al gaat het vaak om casestudies, waarvan de generaliseerbaarheid af te wachten valt.

In Nederland hebben Kleinnijenhuis en Scholten (1989) zich met de problematiek ingelaten. Zij stellen dat er een onmiskenbaar verband is tussen de partjevaluaties in kranten en de resultaten die betreffende partij haalt onder de lezers (Kleinnijenhuis en Scholten, 1989: 452). Deze conclusie geldt echter niet voor elke partij in dezelfde mate. Zo zijn de resultaten van bijvoorbeeld de Nederlandse christendemocraten (CDA) nauwelijks gevoelig voor de (negatieve) berichtgeving. Dit in tegenstelling tot hun sociaaldemocratische collega's van de PVDA, wier electorale score er duidelijk wel verband mee hield. De impact van de kranten op het electorale gedrag van hun lezers is dus aantoonbaar, maar lijkt niet voor elke partij even significant.

Dat de impact van media op het kiesgedrag ook doorslaggevend kan zijn, blijkt uit de studie van Keith Woods (1995) over de rol van de krant "*New Orleans Times-Picayune*" in de gouverneurscampagne⁵ in Louisiana in 1991. Deze gezaghebbende krant besloot, na erg succesvolle resultaten in de eerste stemronde voor de Republikeinse kandidaat David Duke (een notoir racist met dito programma), een campagne te starten om te voorkomen dat hij het gouverneursschap zou behalen (Woods, 1995: 189-190). Woods beschrijft hoe zowel met behulp van editorialem, lezersbrieven als via de gewone berichtgeving specifiek de kiezersgroep die op de wip zat, bewerkt werd om toch maar voor de andere kandidaat te stemmen. Deze

⁵ De uiteenlopende kiesstelsels in continentaal Europa en Amerika maken het generaliseren van de resultaten van dit onderzoek naar onze Vlaamse context niet evident. Allicht spelen de media een potentieel doorslaggevend rol in een electorale "één tegen één" - situatie dan in een proportioneel kiesstelsel met meerdere partijen.

strategie bleek uiteindelijk erg succesvol: de opgebrande tegenkandidaat Edwin Edwards werd dankzij de politieke *coverage strategy* van de Times-Picayune vanuit een schijnbaar verloren positie herverkozen. Dat werd trouwens door alle partijen erkend.

Uit de geciteerde onderzoeken blijkt dus duidelijk dat zo'n strategie kán werken. Sommige partijen lijken iets minder gevoelig, maar allicht gaat het dan niet om extreem rechtse partijen met een populistisch karakter zoals het Vlaams Blok (Eppink in De Standaard 20 oktober 2000).

2.2 Media-onderzoek naar extreem rechts

Zoals we eerder stelden, is er nog maar erg weinig empirisch onderzoek verricht rond de wijze waarop extreem rechts in de media aan bod komt en of dit op een min of meer coherente manier gebeurt. In België stelde Leenknecht (2000) in een onderzoek over het Vlaams Blok in de verschillende televisiejournals vast dat er helemaal geen journalistiek taboe meer lijkt te heersen over het Vlaams Blok in de beeldmedia, en ze er bijna als een normale partij behandeld worden. Recent kwam een studie van het Vlaams Blok, op basis van eigen data en de data van Leenknecht, echter – voorspelbaar - tot de tegenovergestelde conclusie: namelijk dat het Vlaams Blok wél gediscrimineerd wordt in TV - journals: "*(...) de resultaten bevestigen alleen maar wat elke tv-kijker dagelijks kan vaststellen: het Vlaams Blok is zwaar ondervetegenwoordigd in de nieuws - en duidingsprogramma's, zowel van de VRT als van de VTM*" (Dewinter, Dillen, Van Overmeire, 2001: 1). De partij hield in de studie echter geen rekening met de evaluatie van het Vlaams Blok en haar politici in de televisieprogramma's: dat was nu net de basis waarop Leenknecht zich baseerde om te stellen dat het Vlaams Blok zich niet in haar geliefkoosde underdogrol hoeft te wentelen op dit vlak: ze worden misschien iets minder, maar vrij neutraal vermeld, net als alle andere partijen trouwens (Leenknecht, 2000).

Voor een onderzoek over beeldvorming in kranten moeten we bij onze noorderburen te rade gaan. De scriptie van Annelies Roon uit 1993 belichtte de berichtgeving over extreem rechts in drie Nederlandse kranten eind de jaren tachtig en begin jaren negentig, terwijl het onderzoek van Jeanine Albronda uit 1994 de berichtgeving over extreem rechts naar aanleiding van de Gemeenteraads- en Tweede Kamer-verkiezingen van 1994⁶ analyseerde.

Roon vond een sterke "*wij/zij implicatie*" terug in de berichtgeving waarmee ze bedoelde dat er impliciet of expliciet voortdurend een scheidslijn getrokken wordt tussen de lezer en extreem rechts, tussen "*wij*" en "*zij*" als goed en fout (Roon, 1993).

⁶ Opiniepeilingen naar aanleiding van de gemeenteraadsverkiezingen van 1994 in Nederland toonden een aanzienlijke winst voor de extreem rechtse Centrum Democraten, wat ook de hoofdaanleiding was voor het onderzoek van Albronda.

Deze bevinding gaat vooral op voor de nabeschuiving van verkiezingen⁷, als de pers de balans opmaakt en gevolgtrekkingen koppelt aan eventuele extreem rechtse winst. In andere periodes (inclusief de periode net voor de verkiezingen) is de aandacht voor extreem rechts in Nederland volgens Roon erg beperkt. De verschillen tussen de door haar onderzochte kranten zijn vrij groot en duidelijk onderscheidbaar: De Telegraaf schreef in de onderzochte periode weinig specifiek over extreem rechts, en had ook maar weinig expliciete kritiek. De Volkskrant en NRC-Handelsblad lieten veel duidelijker zien dat de extreem rechtse partij in kwestie (Centrum Democraten) geen normale partij is. Dit gebeurde aan de hand van kritische opinieartikels maar met kwantitatief weinig vermeldingen van extreem rechts in het algemeen (Albronda, 1994: 7; Roon, 1993). De eindconclusie van Roon luidde dat extreem rechts eind jaren tachtig en begin jaren negentig weliswaar negatief werd benaderd, maar dat van een actieve bestrijding nauwelijks sprake was. Er was met andere woorden geen sprake van een gelijklopende bestrijdingsstrategie tegen extreem rechts naar aanleiding van verkiezingen in de Nederlandse dagbladen.

Jeanine Albronda heeft het onderzoek van Roon gerepliceerd naar aanleiding van de Nederlandse Gemeenteraadsverkiezingen van 1994 (Albronda, 1994: 7). Ook zij vond in de verkiezingsperiode een onderscheid tussen kranten wat aandacht voor extreem rechts betreft. De Telegraaf hield vast aan haar erg beperkte en ook weinig negatief ingekleurde benadering van extreem rechts. De andere twee onderzochte kranten, De Volkskrant en Het Parool, gaven bij Albronda echter blijk van een gelijkaardig patroon, dat duidelijk verschillend was van dat van vroeger. Naarmate de verkiezingen naderden, begonnen ze meer over extreem rechts te schrijven, tot vijf keer meer zelfs dan in het onderzoek van Roon vijf jaar eerder. Daarenboven ging het vooral om negatieve aandacht, zowel voor de partij als voor de partijleden (Albronda, 1994: 12). In electorale periodes schijnt er dus toch meer en meer geopteerd te worden voor een combattie bestrijdingsstrategie.

2.3 Strategieën tegen extreem rechts en de rol van de media

In de volgende paragraaf proberen we de contouren van het Vlaamse debat over "extreem rechts in de media" te schetsen: de achtergronden en pogingen tot legitimatie van een eventuele discriminatie van het Vlaams Blok in de media, de wijze waarop zo'n eventuele behandeling ingevuld wordt en vooral de uiteenlopende ideeën die over dit heikele thema bestaan. We beperken ons hier vooral tot het recente debat.

Een aantal wetenschappers pleit er voor dat de berichtgeving in de pers een afspiegeling zou moeten zijn van de maatschappij, waarin de verschillende politieke en ideologische strekkingen aan bod komen zoals ze ook in het maatschappelijke en politieke veld voorkomen (De Bens, 1998: 68). Extreem rechts is eveneens een

⁷ Zie hiervoor ook het werk van Verkouter (1994) over de reactie van kranten op Zwarte Zondag.

ideologische strekking en zou volgens een strikte toepassing van de *afspiegelingstheorie* dus ook de aandacht moeten krijgen die het verdient op basis van het maatschappelijke draagvlak waarop het (getuige de succesvolle verkiezingsuitslagen) kan bogen. De vaststelling dat het Vlaams Blok democratisch verkozen is door een bepaald deel van de bevolking is voor deze waarnemers voldoende reden om een gelijkwaardig deel van de politieke berichtgeving voor de partij voor te behouden.

Media die zich daaraan proberen te houden, dienen zich echter om de haverklap te verdedigen tegen kritiek uit anti - extreem rechtse hoek. Ze baseren zich daarbij op het principe van de vrije meningsuiting, waarbij gesteld wordt dat ook het Vlaams Blok het recht heeft om, net als alle andere partijen, haar mening kenbaar te maken. Lode Hancké verwoordt het antwoord van anti - extreem rechts op deze stelling als volgt: "*Als de media de meningsvrijheid inroepen om te berichten over het Blok, dan kan niemand ze dat beletten. Maar ze mogen ook bedenken dat de meningsvrijheid deel uitmaakt van de democratische vrijheden waarop onze samenleving drijft en die alle in gevaar komen door het Blok*".

De voorstanders van het bestrijden van extreem rechts in de media baseren zich voornamelijk op de verantwoordelijkheid van de pers inzake de bescherming van de democratie. De Franse historicus en socioloog Rosanvallon noemde in de jaren zeventig al de bescherming van de democratie één van de fundamentele taken van de media. De media hebben volgens hem immers (ook) een positieve rol te spelen in het opinievormende proces van de politieke democratie (Vermeersch, 1994: 2). "Verdediging van de democratie is geen partijpolitieke stellingname maar een fundamentele journalistieke verantwoordelijkheid", luidt het dan ook in de inleiding van de brochure van *Extreem rechts, nee bedankt. Voor een Leefbaar Brussel* (ERNB, 1999: 3-4). Vandaar dus strategieën tegen extreem rechts, met als eerste en voornaamste uitgangspunt dat extreem rechts en haar standpunten een bedreiging vormen voor de democratie.

Dé hamvraag voor de anti-extreem rechtse beweging is echter *op welke manier* extreem rechts dan wel bestreden moet worden. De discussie woedt al ruim twintig jaar onder wetenschappers en journalisten. Het meest gebruikte schema is dat van Hans De Witte (1997). Hij hanteert in zijn analyse van strategieën tegen extreem rechts ruwweg twee manieren van bestrijding van extreem rechts: *negatie* en *confrontatie*. Deze tweede strategie valt uiteen in vier onderdelen: *isolatie* (afspraken tegen samenwerking met extreem rechts), *discussie*, *actie* (manifestaties) en *ontmaskeringsstrategieën* (het achterliggende, radicale gelaat van extreem rechts tonen). Wij beperken ons hier tot een overzicht van het recente debat over de strategieën in de media en baseren ons daarbij grotendeels op de indeling van De Witte.

In het begin van de jaren tachtig was men het erover eens dat extreem rechts *genegeerd* diende te worden, in de veronderstelling dat het een kleine stroming

betrof, die vanzelf zou verdwijnen als men er maar niet te veel aandacht aan schonk of naar hun standpunten luisterde (Albronda, 1994: 5). Dat is de Nederlandse manier om met extreem rechts om te gaan in de media, of zoals Kris Borms het kernachtig uitdrukte: "Het Hollands model: geen fascisten op het scherm" (De Standaard, 20 oktober 2000). Geen forum dus voor extreem rechts.

Ondertussen is gebleken dat extreem rechts allerm minst een kleine stroming was die vanzelf zou wegdeemsteren. Sommigen blijven echter fervent voorstander van de negatiestrategie en wijten het falen van de strategie in electoraal perspectief aan het feit dat niet iedereen die strategie consequent gehanteerd heeft. Kris Borms vond bijvoorbeeld dat de democratische partijen en de media (de VRT) al vanaf de eerste Zwarte Zondag hadden moeten beslissen om het Vlaams Blok overal buiten te houden. Nu hebben ze overal voet aan de grond (en het geld inclusief) gekregen en zijn ze nog maar moeilijk uit de media te houden (De Standaard, 20 oktober 2000). Bij de groep *still-believers* in negatie hoort volgens Eric Donckier ook de regering Verhofstadt (Gazet Van Antwerpen, 12 oktober 2000). Deze zou doen alsof extreem rechts in Vlaanderen niet bestaat en door haar openheid, communicatieve instelling en surfend op de gunstige economische conjunctuur de aandacht van extreem rechts proberen af te wimpelen. Met de impliciete bedoeling dat het Blok in de vergeethoek belandt. De media worden daarbij volgens Eppink verzocht het Vlaams Blok te negeren, hij gebruikt er de term "politiek-mediatische drooglegging" voor (Eppink in De Standaard 20 oktober 2000). Een vaak aangehaald argument is het succes van de negatiestrategieën in Nederland en Wallonië (o.a. Douglas Deconinck in De Morgen, 14 oktober 2000).

De kritiek op de negatiestrategie die in anti-extreem rechtse kringen valt op te vangen, draait in hoofdzaak om de slachtofferrol waarin men het Vlaams Blok duwt. De partij kan met het argument van de boycot in de media in de hand haar geliefkoosde rol van underdog spelen wat haar alleen maar sympathieker lijkt te maken in de ogen van bepaalde kiezers (Van den Brink, 1994: 158; Daemen, 1998: 29; ERNB, 1999: 4). Daarenboven verdween met het negeren van extreem rechts ook grotendeels het vermogen om in de pers aan te tonen hoe gevaarlijk en illegitiem de extreem rechtse ideologie zou zijn voor de democratie.

Rolf Falter, journalist bij De Standaard, verwoordt het standpunt van de meeste *confrontatie-aanhangers* zo: "Een journalistiek cordon sanitaire heeft weinig zin, je moet over het Vlaams Blok berichten. Bijzonder kritisch. Dan zal vanzelf wel blijken dat die partij het moeilijk heeft met interne democratie en met het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens" (Falter in De Standaard van 29 maart 2000).

De Witte (2000) is het daarmee eens, maar vindt dat men het Vlaams Blok toch ook niet te lichtzinnig in de berichtgeving mag opnemen: "Daar waar extreem rechts toch aan bod dient te komen, dienen hun standpunten kritisch te worden gekaderd. De media droegen in het verleden immers bij tot het banaliseren van het extreem rechts imago van het Vlaams Blok. Daarbij kan o.m. de 'ontmaskerings'-piste gevolgd

worden, waarbij het verborgen, radicale gezicht van extreem rechts wordt blootgelegd. Dit discrediteert extreem rechts omdat daardoor duidelijk wordt dat dergelijke partijen niet zozeer de stem van 'de meerderheid' vertolken (hun populistisch 'gezicht') dan wel die van een extremistische, radicale minderheid." Kortom: extreem rechts moet dus kritisch benaderd worden zodat de partij en haar politici niet als "normaal" gepercipieerd worden.

Er zijn echter ook de thema's van het Vlaams Blok. Een deel van het succes valt volgens De Witte ook te verklaren vanuit een agendasetting - invalshoek: Het Vlaams Blok kiest de thema's, niet de andere partijen. Dit creëert volgens De Witte het idee dat het Vlaams Blok "de stem van de burger vertolkt". De werkelijkheid is complexer en weerbarstiger: kiezers ervaren een veelheid aan problemen, en partijen slagen erin om één van deze thema's 'relevant' te maken en electoraal te verzilveren. Het Vlaams Blok slaagt daar blijkbaar beter in dan andere partijen, en de beeldvorming en berichtgeving in de media vormen allicht een belangrijke schakel in dat proces. Daarvoor hoeft je er de voorpagina's van de populaire pers in Vlaanderen maar op na te slaan (Desmet in De Morgen, 14 oktober 2000; reportage Humo over de berichtgeving over asielzoekers, zie supra).

Extreem rechts bestrijden is echter een stuk ingewikkelder dan extreem rechts negeren. Op initiatief van de organisatie *Extreem rechts, nee bedankt. Voor een leefbaar Brussel* (ERNB, 1999) werkten vooraanstaande journalisten van onder andere De Morgen en De Standaard samen met gespecialiseerde wetenschappers⁸ een reeks aanbevelingen met betrekking tot berichtgeving over extreem rechts uit. Dit zou de basis moeten vormen voor een discussie over het onderwerp binnen de verschillende Vlaamse redacties. Zij baseerden zich onder andere op de Nederlandse richtlijnen, uitgewerkt door Doppert en Top (1993) op vraag van de Nederlandse vereniging voor journalisten. De voornaamste aandachtspunten zijn:

- Het gevaar van de benadering van extreem rechts als een normale democratische partij, waardoor de partij als het ware wordt gelegitimeerd.
- Inzicht verschaffen in het extreme karakter van de partij zonder de partij daarmee in een underdogpositie te duwen.
- Vermijden extreem rechts als protestpartij te kenmerken, waarbij de aandacht afgeleid wordt van de inhoud van hun eigen standpunten.
- Extreem rechtse woordvoerders met enige terughoudendheid aan het woord laten.
- Alloctonen voldoende verdedigingsruimte geven om kritieken van extreem rechts te weerleggen

⁸ Van de zijde van de wetenschappers Hans Verstraeten (VUB - Vakgroep Communicatiewetenschappen), Dirk Voorhoof (Universiteit Gent - vakgroep Communicatiewetenschappen) en Hans De Witte (HIVA - KULeuven). Van de kant van de journalisten gaat het onder andere om Bart Eeckhout en Guido Fonteyn van de onderzochte kranten De Morgen en De Standaard.

- Controlerend optreden tegenover de gevestigde politieke partijen die in extreem rechtse richting opschuiven
- Opletten met foto's van extreem rechtse personaliteiten, vooral dan in verkiezingstijd
- Niet opnemen van door extreem rechts ingezonden lezersbrieven
- Vermijden van extreem rechts in het hoofdartikel
- Zo weinig mogelijk extreem rechts in de koppen van de artikels
- Het voldoende omkaderen van elk voorkomen van extreem rechtse standpunten

Ook een positieve beeldvorming over migranten en voldoende kansen voor nieuwe Belgen om ook hun mening aan de discussies toe te voegen zijn belangrijke aspecten, zodat het niet enkel de aanvallen van het Blok zijn die blijven hangen bij de dagbladlezers (AVBB, 1994). Dit aspect is echter in ons empirisch onderzoek niet onderzocht.

Deze aanbevelingen zijn - zo verklaren ook de auteurs zelf - niet dwingend en dienen eigenlijk als basis voor een eigen redactionele lijn inzake extreem rechts voor de verschillende media. Dat niet iedere redactie of journalist zich in de praktijk aan deze aanbevelingen houdt of op dezelfde manier toepast, heeft grosso modo drie redenen. Vooreerst zijn er de verschillende opvattingen van de journalisten of redacties zelf. Zoals we net zagen, is niet iedereen het eens over de te volgen strategieën. Kranten hebben ook ideologische wortels die hen volgens sommigen andere prioriteiten doen stellen dan extreem rechts bestrijden. De (commerciële) nieuwswaarde en ook sensatiewaarde van extreem rechts tenslotte is soms zo groot dat dit gevolgen heeft voor de strategieën. Vooral in verkiezingsperiodes zal dit effect spelen, omdat de nervositeit omtrent een mogelijke nieuwe hoge score van extreem rechts dan weer toeneemt (Albronda, 1994).

Wat die ideologische wortels betreft, is de stelling van Cuyt en De Swert (2000) dat het bestrijden van het Vlaams Blok geen absolute en onaantastbare prioriteit is voor de Vlaamse kranten maar een secundair objectief, ondergeschikt aan ideologische doelen. Komt er dus een crisismoment voor de partij die bij het door de kranten (soms historisch) aangehangen maatschappijmodel hoort, dan zullen strategieën tegen extreem rechts - die toch de inzet van nogal wat middelen vergen - naar de achtergrond verdwijnen.

De derde reden, de nieuws- of sensatiewaarde, houdt ook verband met ideologie. En meer precies de teloorgang ervan ten gevolge van de commercialisering. Waarnemers als Hugo De Ridder beschouwen het afkalven van het "engagement" van de media (onder meer als gevolg van het commerciële winstdenken dat opgeld maakte) als oorzaak voor het feit dat het Vlaams Blok vaste voet aan de grond kreeg. *"Het is opvallend dat de opgang van het Blok samenviel met de intrede van een nieuwe journalistieke cultuur waarin een mening, laat staan een engagement, als ongeoorloofd wordt beschouwd. Er moet immers over alles kunnen worden bericht,*

hoe extreem of pervers ook. (...) de nieuwe journalistieke cultuur schrijft voor : het bestaat, dus berichten wij erover. Zo volledig en - in vele media - zo emotioneel mogelijk. De lezer of kijker, onder wie dus ook de Blok-sympathisant, is immers hoofdredacteur geworden." (Hugo De Ridder in Gazet Van Antwerpen van 21 oktober 2000).

Dat het belang van nieuwswaarde heel groot kan zijn, merken we onder meer bij Albronda (1994). Zij vond in haar onderzoek naar extreem rechts in de Nederlandse media zeer hoge concentraties van berichtgeving over extreem rechts in electorale periodes. Haar verklaring daarvoor was dat in die periode alarmerende opiniepeilingen een grote verkiezingsoverwinning voor de Nederlandse extreem rechtse partij voorspelden (Albronda, 1994: 5). Extreem rechts krijgt volgens haar gewoon grote nieuwswaarde, of je er nu voor of tegen bent.

Hiermee kan ook voor een deel de "paradox van de Morgen" verklaard worden. Als progressief dagblad staat deze krant met haar ideologie het verste af van het extreem rechtse gedachtegoed van alle Vlaamse dagbladen. Maar als men de kranten van voor de verkiezingen doorneemt, dan valt het iedereen op hoe massaal extreem rechts aan bod komt - zij het negatief - in de politieke berichtgeving. De lezers van "De Morgen" willen over het Blok lezen, het is voor hen immers een heel belangrijk maatschappelijk probleem, maar willen er geen positief woord over horen. De laatste tijd (vooral in verkiezingstijd) gaan er ook bij de "De Morgen" - lezers echter stemmen op om de soms echt wel overdreven berichtgeving wat af te zwakken.

3 Extreem rechts en verkiezingen. Van zwart schaap tot gouden kalf.

3.1 Onderzoekopzet

Het onderzoek is gebaseerd op empirisch materiaal uit alle exemplaren (behalve de donderdagkranten) van de titels De Morgen⁹, Het Laatste Nieuws en De Standaard in de periode van 01/01/1999 tot 30/06/1999. De vermeldingen van partijen en politici werden geteld voor de vijf eerste artikels van de krant plus het editoriaal. In totaal werden 358 kranten gecodeerd, tezamen een sample van 1557 binnenlandse politieke artikels waarin we 10345 vermeldingen van politici en 8409 van politieke partijen terugvonden. Ook werden 875 foto's en 1804 citaten van politici in het onderzoek opgenomen. Per politicus of politieke partij werd ook steeds een waardering toegekend (positief, neutraal of negatief) op basis van de gehele context van het

⁹ Bij De Morgen werden de bijlagen *De Bende van Demol* en *De Heidenen van het Vlaams Blok* niet meegecodeerd. Het werkelijke cijfer Blokvermeldingen dat gepresenteerd werd aan de De Morgen-lezers in verkiezingsperiode ligt dus nog een stuk hoger dan hier gevonden.

artikel waarin de vermeldingen voorkwamen. De waardering werd bij codering steeds verantwoord (Cuyt en De Swert, 2000).

We hanteren dus een vrij harde kwantitatieve invalshoek, wat impliceert dat een groot aantal onderdelen van een eventuele strategie tegen extreem rechts in de media niet gemeten kon worden. Zo zijn er nog de manieren van berichtgeving over alloctonen, het aan bod komen van extreem rechtse thema's en in zekere zin ook het inkaderen van extreem rechtse standpunten in een kritische omgeving van andere meningen (AVBB, 1994: 20-23). Een overwegend kwantitatieve aanpak heeft echter de voordelen van objectiviteit en eenvoudige repliceerbaarheid.

3.2 Hypothesen

Er zijn twee belangrijke voorwaarden die een objectieve politieke berichtgeving over een politieke partij kenmerken. De partij moet een proportioneel aandeel van de aandacht krijgen en die aandacht moet daarenboven vrij neutraal zijn. Beide zaken worden hier apart gemeten, het eerste aan de hand van het aantal vermeldingen in artikels, het tweede met behulp van een waarderingsindex. Rond deze voorwaarden hebben we twee gegroepeerde blokken hypothesen opgebouwd, die lijnrecht tegenover elkaar staan.

Als het Vlaams Blok gelijk heeft, dan zouden we moeten terugvinden:

- Dat de partij minder aan bod komt dan waar haar electorale score recht op geeft volgens de afspiegelingstheorie.
- Dat de partij in vergelijking met de andere partijen veel negatiever wordt benaderd.
- Naarmate de verkiezingen dichterbij komen zullen de voorgaande deelhypothesen zich duidelijker aftekenen, met andere woorden in de periode voor de verkiezingen wordt het Blok op beide aspecten het sterkst "gediscrimineerd".

Als anti-extreem rechts het bij het rechte eind heeft, dan zou dat betekenen dat:

- Het Vlaams Blok wel de ruimte krijgt die het verdient volgens haar maatschappelijk draagvlak, of zelfs meer aandacht
- Dat de partij eigenlijk niet of slechts in beperkte mate negatief wordt aangepakt.
- Dat naarmate de verkiezingen naderen, het Vlaams Blok meer en meer een forum krijgt, zonder noemenswaardig kritischer houdingen van de betrokken journalisten.

- Dat de praktische aanbevelingen¹⁰ uit de brochure (zoals het beperken van foto's, interviews en dergelijke) slechts in beperkte mate worden nageleefd en in verkiezingstijd over het hoofd gezien of vergeten worden.

3.3 Het Vlaams Blok in de doordeweekse krant

Vooraleer we de aandacht voor extreem rechts in de *verkiezingsperiode* gaan onderzoeken, is het interessant de cijfers te kennen voor een *doordeweekse periode*. We onderzoeken daarvoor de onderzochte kranten van januari-februari¹¹, vier tot vijf maanden verwijderd van de verkiezingen van 13 juni. Het is immers niet alleen in de laatste twee maanden voor de verkiezingen dat de invloed van de media op de electorale voorkeuren van de lezers een rol speelt. Ook een krant in een doordeweekse periode werkt – zij het in mindere mate – mee aan een bepaalde beeldvorming over het Vlaams Blok en haar politici.

Tabel 3.1 geeft het Vlaams Blok in deze gelijk: als *partij* haalt het Vlaams Blok gemiddeld slechts 7% van de vermeldingen, wat overeenstemt met net iets meer dan de helft van haar resultaat in 1995 en een stuk minder dan de helft van de 15% die we op basis van de verkiezingsuitslag van 1999 als haar maatschappelijk draagvlak mogen beschouwen. Een serieus holle afspiegeling dus. Het Blok wordt *niet* als elke gewone andere partij behandeld, men vermeldt de partij inderdaad een stuk minder. Het is echter niet zo eenduidig dat we van het negeren of een systematische boycot van de partij kunnen spreken. Vooral ook omdat oppositiepartijen over het algemeen lager scoren wat aandacht in de pers betreft (Leenknecht, 2000). Het Vlaams Blok is dus het enige – maar wel het zwaarste – slachtoffer van dit fenomeen, ook partijen als Agalev (3 tot 5%) en de VLD (17-20%) lijden eronder, VU&ID in mindere mate (8%).

Vlaams Blok N=2021	De Morgen	Het Laatste Nieuws	De Standaard	Totaal	Verkiezingen '95
Vermeldingen Vlaams Blok	8,1	8,9	4,8	7,1	12,3
Vermeldingen Vlaams Blokpolitici	1,5	3,0	2,1	2,1	12,3

Tabel 3.1: Extreem rechts in normale periode naar kranten (in %)

¹⁰ Dit zijn meer formele criteria die men kan hanteren om extreem rechts niet als een normale partij te behandelen in de berichtgeving. Dat gaan we na door te kijken naar het vermelden van het Blok in de koppen van de artikels, het invoegen van foto's en het citeren van de politici van de partij. Er wordt aangeraden deze criteria zeker in verkiezingstijd na te leven, en daarom gaan we ook voor deze kenmerken specifiek onderzoeken of de drie kranten ze naarmate de verkiezingen naderen beter gaan naleven (zie infra) (ERNBa, 1999).

¹¹ Bij Cuyt en De Swert (2000) vindt men uitgebreide (ook empirische) verantwoording hiervan.

Het is in de eerste plaats De Standaard die een erg laag percentage vermeldingen van het Blok kent (vijf procent). Ook hier moeten we dus het Blok op het eerste zicht gelijk geven als het zegt dat het vooral de VUM-kranten zijn die haar boycotten. Toch moeten daar nog vraagtekens achter geplaatst worden. Cuyt en De Swert (2000) stelden immers vast dat in die periode het cijfer voor het Vlaams Blok in De Standaard zo laag was, omwille van de buitengewone aandacht van die krant voor de CVP, die het toen intern oneens was over de staats hervorming en vooral over de Europese lijstvorming (cfr. de vaudeville rond Miet Smet en ex-premier Martens). Aangezien het hier om relatieve cijfers gaat, halen de andere partijen daardoor allemaal lagere scores. Het gaat dus volgens Cuyt en De Swert om een tijdelijke vertekening, die geenszins hoeft te betekenen dat De Standaard veel strenger de politieke berichtgeving filtert op vermeldingen van het Vlaams Blok dan de andere kranten. Uit de gegevens voor de daaropvolgende maanden blijkt De Standaard trouwens maar weinig onder te doen voor De Morgen en Het Laatste Nieuws.

Opvallender nog dan het beperkte voorkomen van de partij Vlaams Blok in de politieke berichtgeving, is de heel magere aandacht voor de politici van het Vlaams Blok. Ze halen maar net 2% gemiddeld voor de drie kranten en dat is, ook als we rekening houden met een comparatief nadeel dat politici van oppositiepartijen hebben ten opzichte van ministers en staatssecretarissen, erg matig. Dit komt dus grotendeels overeen met wat de aanbevelingen vanuit anti-extreem rechtse hoek vooropstellen. Die hebben het wel vooral over het vermijden van de aanvaardbare politici van het Blok die zelden uit hun rol vallen (zoals Gerolf Annemans en Frank Vanhecke), de extreme politici (Johan Demol) mogen wel meer in beeld, omdat men zo het ware gelaat van het Vlaams Blok toont. Blijkbaar worden alle politici van het Blok echter zoveel mogelijk uit de berichtgeving gehouden. Nader onderzoek wijst wel uit dat twee derde van de vermeldingen die de Vlaams Blokpolitici dan toch halen, gaan naar de "meer aanvaardbaar ogende" politici. Tenminste in de pers halen de Annemans'en de Vanhecke's het dus van de Dewinter's en Demol's. Maar het blijft gaan over kleine aantallen.

Tot hier blijken de kranten de door anti-extreem rechts voorgestelde strategieën te volgen. Maar men vraagt vanuit die kant meer dan enkel het beperken van de aandacht voor het Vlaams Blok. Er werd ook gevraagd kritisch te berichten over het Blok en haar (extreme) standpunten te counteren, en dat gaat een stuk verder dan het wat minder vermelden van de partij. Voor anti-extreem rechts zouden de waarderingscijfers¹² van deze partij dus een stuk lager moeten liggen dan die van andere partijen.

¹² De waarderingsindex is gebaseerd op wat in de statistiek de j-scores heet, waarbij een score tussen -1 en 1 wordt gegeven: 0 is een volledig neutrale behandeling, en naarmate men meer naar 1 en -1 gaat, wordt het positiever, respectievelijk negatiever. Voor de waarderingsindex wordt het aantal negatieve vermeldingen afgetrokken van het aantal positieve, en dat wordt gedeeld door het aantal neutrale vermeldingen.

Vlaams Blok N=2021	De Morgen	Het Laatste Nieuws	De Standaard	Totaal
Waardering Vlaams Blok	-0,05	-0,31	-0,07	-0,12
Waardering andere partijen	-0,01	-0,05	-0,06	-0,04
Waardering extreem rechtse politici	0,00	-0,06	-0,22	-0,08
Waardering politici andere partijen	-0,01	-0,06	-0,09	-0,05

Tabel 3.2: Waarderingsindex extreem rechts in normale periode (in %)

Hier zijn er duidelijke verschillen tussen de drie onderzochte kranten. Blijkbaar concentreert Het Laatste Nieuws zijn kritiek op de extreem rechtse partij, meer dan op de politici. De Standaard vertoont net het tegenovergestelde patroon, met een bijzonder kritische aanpak van de politici en ook, maar minder van de partij. Een verklaring vinden voor deze verschillen is niet zo eenvoudig. Allicht speelt hier de ideologische achtergrond van de verschillende dagbladen een rol. Als we naar het nieuws kijken in de maanden januari en februari, waren er immers twee grote polarisaties waarrond de drie kranten verschillend reageerden. Er was de al eerder vernoemde crisis rond de Europese lijstvorming in de CVP, waar het Vlaams Blok vrijwel niets mee te maken had. Maar er was ook een polarisatie tussen de liberale partij VLD en het Vlaams Blok in die periode¹³. De liberale krant Het Laatste Nieuws neemt blijkbaar de gelegenheid te baat om het Blok negatief af te schilderen, zowel in haar berichtgeving (zie supra) als in haar koppen. Het progressieve De Morgen daarentegen gebruikt de situatie eerder tegen de VLD. Bij De Morgen is ook sprake van een zekere stilte voor de anti-extreem rechtse storm die voor de verkiezingsmaanden werd voorbereid.

Extreem rechts wordt in een doordeweekse periode dus inderdaad wezenlijk, maar niet massaal gediscrimineerd ten opzichte van de andere partijen door de drie onderzochte kranten, maar de manier waarop en de mate waarin dat gebeurt, is sterk afhankelijk van een combinatie van de actualiteit, de ideologische achtergronden en de formele planning van de verschillende kranten. Daarenboven volgt men helemaal geen gelijkaardige strategie: sommige kranten kiezen voor een kritische aanpak van de partij Vlaams Blok, terwijl andere eerder de politici aan de schandpaal nagelen. Blijkbaar passen de redacties de aanbevelingen van anti-extreem rechts maar toe in tweede instantie, op de manier en de momenten dat het hen, ideologisch of commercieel-planmatig¹⁴ goed uitkomt.

¹³ Journalist Guido Tastenhoye van de Gazet van Antwerpen, toen nog geen Vlaams Bloklid, nam een interview af van Leo Goovaerts (VLD), waarin erg stevige kritiek op de liberale partij te lezen viel. Goovaerts beweerde dat zijn woorden verdraaid werden door Tastenhoye, maar werd desondanks zonder veel blikken of blozen uit de partij gezet. Daarbij kwam in de onderzochte periode een overstap van enkele VLD'ers naar het Blok.

¹⁴ We bedoelen hiermee bijvoorbeeld de strategie van De Morgen die haar anti-Blok-berichtgeving in verkiezingsperiode plaatst, waarin deze een hoge(re) sensatiewaarde heeft. Commerciële motieven komen hier dus voor de anti-extreem rechtse principes te staan.

3.4 Vermeldingen van het Vlaams Blok naarmate de verkiezingen naderen: steeds meer Blok voor hetzelfde geld

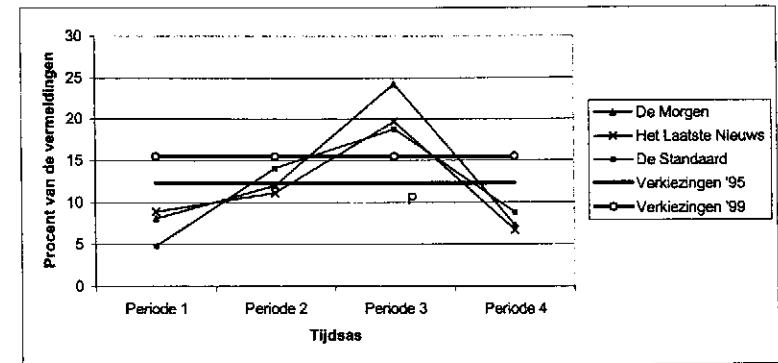
We gebruiken de cijfers van januari-februari 1999 als representatief voor een doordeweekse periode, maar allicht is er geen enkele periode "doordeweeks". Er gebeurt altijd wel iets waar de media (elk op hun eigen manier) vaak wekenlang op inspelen, en daar heeft het Vlaams Blok soms weinig mee te maken. Generaliseren is dus moeilijk. Wellicht is het daarom interessant om als case de verkiezingen van 13 juni 1999 te nemen, aangezien het Vlaams Blok daar net zo goed als alle andere partijen bij is betrokken. Het is dé periode van de waarheid voor de politici en politieke partijen en meteen ook de periode waarin de pers zich het sterkst weet in haar rol van vierde macht. Hier kan de krant haar lezers eventueel beïnvloeden en wie weet hen ertoe bewegen niet voor extreem-rechts te gaan stemmen.

Vlaams Blok	Ja-fe ¹⁵	Ma-ap	Pre-verk	Bijlagen	Na verk	Totaal
De Morgen	8,1	12,0	24,3	20,6	7,3	12,7 (N=3170)
Het Laatste Nieuws	8,9	11,1	19,7	13,5	6,7	12,4 (N=1405)
De Standaard	4,8	14,1	18,8	19,3	8,8	11,8 (N=2797)
Totaalgemiddelde	7,1 (N=2021)	12,8 (N=2216)	21,4 (N=1733)	18,9 (N=5233)	7,8 (N=1402)	12,3 (N=7372)

Tabel 3.3: De aandacht voor het Vlaams Blok als partij naar periodes (in %)

Uit Tabel 3.3 blijkt dat als we alleen maar naar de vermeldingen van de partij kijken, het Vlaams Blok niet te klagen heeft. We zien hoe het aantal vermeldingen van het Vlaams Blok als partij lineair toeneemt van 7 % begin 1999 tot meer dan het driedubbele daarvan in de zes weken voor de verkiezingen, om daarna weer terug te vallen op de gewone 7 a 8%. *De verkiezingen vormen dus een culminatiepunt in het aandeel van het Vlaams Blok in de reguliere berichtgeving*, dan scoort het Blok nog een stuk hoger dan volgens een zuivere afspiegelingstheorie gehaald zou moeten worden. In de eerste periode en laatste periode zit het Blok er ver onder.

¹⁵ De volgende tabellen zijn steeds opgedeeld in vier periodes: 01 januari 1999-28 februari 1999, 01 maart-30 april, 01 mei 1999-12 juni 1999 en 14 juni-30 juni 1999. Daarenboven zijn er de verkiezingsbijlagen, die volledig geanalyseerd zijn en apart in een kolom staan.

Grafiek 3.1: Aantal vermeldingen van de partij Vlaams Blok naar periodes (in percentages van het totaal aantal vermeldingen van de Vlaamse partijen)

In de nabespreking en evaluatie van de verkiezingen werd er dus niet zo veel aandacht meer besteed aan het Vlaams Blok. Hoewel het Blok de verkiezingen van 13 juni 1999 duidelijk gewonnen heeft, werd dit deze keer in de media niet als een zwarte zondag geïnterpreteerd, zoals dat bij vorige (en volgende) overwinningen wel het geval was (Verkouter, 1994). Waarom kreeg het Blok na 13 juni niet de vele aandacht die het anders wel krijgt na verkiezingen? Wat was er anders aan de verkiezingsoverwinning van 13 juni 1999 dan bijvoorbeeld aan die van 8 oktober 2000?

Het antwoord ligt allicht in de nieuwswaarde: op 13 juni was het Vlaams Blok niet dé grote overwinnaar, hoewel ze stemmen wonnen. De CVP was de verliezer, dat was het grote nieuws. Iets "anders" was in de maak voor politiek België, dus hoefde men niet zo te zeuren over het nog steeds groeiende Blok. Er schijnt dus één afdoende remedie tegen een inflatie aan berichtgeving over extreem rechts te zijn en dat is ander nieuws dat interessanter of minstens even sensationeel is. Als dat er is, dan zijn de redacties bijna genoodzaakt de zwarte inkt even te laten voor wat ze is.

Toch moeten we voorzichtig zijn met dergelijke conclusies. Er was immers ook de dioxinecrisis, en toch scoort het Blok erg hoog in de politieke berichtgeving de laatste 6 weken voor de verkiezingen. Er is dus blijkbaar nog iets meer dan nieuwswaarde alleen dat het Vlaams Blok in de politieke berichtgeving van de krant brengt, iets waar de kranten zelf meer vat op hebben: men maakt van het Vlaams Blok en haar politici een thema, de lezers worden gewaarschuwd voor de repercussies van een nieuwe overwinning van het Vlaams Blok op het maatschappelijk project waar de kranten voor staan. De verkiezingsbijlagen vormen een aanduiding van de geldigheid van die hypothese. Ook daar zien we namelijk een erg hoog aandeel van Vlaams Blok-vermeldingen. Het aantal artikels in de verkiezingsbijlagen waarin het Vlaams Blok vermeld wordt, ligt in de drie kranten zelfs op meer dan 30% (zie Tabel 3.4). De

verkiezingsbijlagen zijn blijkbaar een forum bij uitstek waar over het Blok wordt gesproken. Hoewel het concept van verkiezingsbijlagen voor elke krant verschillend is, beogen ze in alle drie de kranten de lezer voor te bereiden op de verkiezingen. Het is dus bij uitstek een ruimte waarin de krant zelf bepaalt wat verkiezingsnieuws is en wie en wat er dus allemaal wel en niet ingeraakt. Bijgevolg mochten we er met deze resultaten vanuit gaan dat de kranten er bewust voor kiezen om de partij Vlaams Blok te behandelen als een erg belangrijk gespreksonderwerp in de aanloop van de verkiezingen.

Maar hoe komt het Blok aan een dergelijke stijging van vermeldingen? Er zijn eigenlijk twee grote mogelijkheden: ofwel is het te wijten aan een aantal grote anti-extreem rechtse artikels in de verschillende onderzochte kranten, ofwel wordt het Vlaams Blok naarmate de verkiezingen naderen meer en meer als een belangrijke (en relevante) actor aanzien en komen de partij en haar mening op die manier voor in meer artikels dan voorheen.

Dat het stijgend aantal vermeldingen van het Vlaams Blok zeker niet alleen terug te brengen is tot meer artikels waarin het Blok buitengewoon veel wordt vermeld, wordt duidelijk als we zien dat ook het aantal artikels waarin het Blok voorkomt zeer sterk stijgt naarmate de verkiezingen naderen.

Vlaams Blok	Ja-fe	Ma-ap	Pre-verk	Bijlagen	Na verk	Totaal
De Morgen	12,9	20,2	28,2	32,1	16,4	19,4
Het Laatste Nieuws	7,9	13,2	22,4	30,1	16,1	13,9
De Standaard	9,8	24,4	17,3	32,0	15,6	17,3
Totaal	10,3 (N=487)	19,5 (N=513)	22,7 (N=374)	31,7 (N=766)	16,0 (N=181)	17,0 (N=1557)

Tabel 3.4: Aantal artikels waarin het Blok voorkomt naar periodes en kranten (in %)

De stijging is sterk en nagenoeg lineair bij De Morgen en Het Laatste Nieuws, maar niet bij De Standaard. Die krant zet merkwaardig genoeg een stap terug de laatste weken voor de verkiezingen, na een stevig hoogtepunt in de maanden maart en april. Dit is te wijten aan de redactionele strategie van De Standaard: de krant draineert een deel van de berichtgeving en duiding over het Vlaams Blok naar haar verkiezingsbijlagen (waar het cijfer wel een stuk hoger ligt).

De partij Vlaams Blok krijgt naarmate de verkiezingen naderen dus meer en meer aandacht: ze wordt meer en meer vermeld, in meer en meer artikels en ook het aantal vermeldingen per artikel stijgt, wat wijst op meer artikels die specifiek over het Blok gaan. Ook de grootte van het effect is aantoonbaar, het gaat om driemaal zoveel aandacht in verkiezingstijd als in normale periode, en het effect voltrekt zich lineair

stijgend naarmate de verkiezingen naderen. Het culminatiepunt bevindt zich in de verkiezingsbijlagen van de kranten. We gaan nu eens na of hetzelfde ook geldt voor de Blok-politici (zie Tabel 3.5).

Vlaams Blok-politici	Ja-fe	Ma-ap	Pre-verk	Bijlagen	Na verk	Totaal*
De Morgen	1,5	2,5	9,6	8,0	3,0	3,8 (N=3610)
Het Laatste Nieuws	3,2	3,5	5,1	4,5	4,7	4,0 (N=2368)
De Standaard	2,3	4,3	4,2	10,1	2,2	3,4 (N=3183)
Totaalgemiddelde	2,2 (N=3283)	3,4 (N=2631)	6,5 (N=2165)	8,2 (N=5004)	3,2 (N=1118)	3,7 (N=9152)

Tabel 3.5: De aandacht voor de Vlaams Blokpolitici naar periodes (in % van de Vlaamse politici)

* Totaal van de vier periodes, zonder de verkiezingsbijlagen

Voor de politici stellen we grotendeels hetzelfde patroon vast, met dat verschil dat Blok-politici over het algemeen helemaal niet zo vaak vermeld worden in vergelijking met de partij Vlaams Blok (vier maal minder), iets wat ook Leenknicht (2000) in zijn onderzoek over extreem rechts in de beeldmedia vaststelde. Weer zien we dat De Standaard ook de politici van het Blok naar de verkiezingsbijlagen draineert: 10% van de vermeldingen van politici daarin is van het Vlaams Blok, en dat is veruit het dichtste dat de Vlaams Blokpolitici bij een normale score komen.

Het Laatste Nieuws vertoont een veel minder uitgesproken stijging dan de twee kwaliteitskranten: Nog geen verdubbeling van het aandeel vermeldingen van Blok-politici tussen periode één en drie, en dat alles op een laag niveau van rond de vier procent. De verkiezingsbijlagen vormen daarop geen uitzondering. Na de verkiezingen is de terugval ook miniem in Het Laatste Nieuws. De krant is dus veel regelmatig in het vermelden van Vlaams Blok-politici. Daar waar in periode één en vier De Morgen en De Standaard proberen politici van het Vlaams Blok te vermijden in hun berichtgeving, is dat veel minder het geval voor Het Laatste Nieuws. Desondanks blijft ook in deze krant het Blok gediscrimineerd op dit punt. Als ze volgens de reële politieke verhoudingen vermeld zouden worden, moesten de Blok-politici (zelfs met het oppositie-effect) bijna tien procent meer halen.

Globaal gezien krijgt het Vlaams Blok dus in verkiezingsperiode wel beduidend meer aandacht dan het verdient op basis van haar verkiezingsresultaat, zij het enkel voor de partij, niet voor de politici zelf. Maar de adder onder het gras is natuurlijk de waardering die bij die vermeldingen hoort. Niet iedereen gaat mee in het marketing adagio dat ook negatieve aandacht, aandacht is en derhalve per definitie een goede zaak. Als het Vlaams Blok naarmate de verkiezingen naderen, dieper en dieper de kelder ingeschreven wordt, zal de tevredenheid van de partij met de toegenomen aandacht eerder beperkt zijn.

De Morgen	Ja-fe (N=170)	Ma-ap (N=178)	Pre-verk (N=131)	Na verk (N=61)	Totaal (N=540)
Waardering ¹⁶ Vlaams Blok	-0,05	-0,33	-0,30	-0,20	-0,25
Waardering Anderen	-0,01	-0,09	-0,04	-0,03	-0,05
Vershil	-0,04	-0,24	-0,26	-0,17	-0,20
Het Laatste Nieuws	(N=164)	(N=159)	(N=116)	(N=56)	(N=497)
Waardering Vlaams Blok	-0,31	-0,17	-0,04	0,11	-0,10
Waardering Anderen	-0,05	-0,03	-0,12	-0,05	-0,06
Vershil	-0,26	-0,14	0,08	0,16	-0,04
De Standaard	(N=153)	(N=176)	(N=127)	(N=62)	(N=520)
Waardering Vlaams Blok	-0,07	-0,23	-0,45	-0,20	-0,26
Waardering andere	-0,06	-0,04	-0,04	-0,06	-0,05
Vershil	-0,01	-0,19	-0,41	-0,14	-0,21

Tabel 3.6: De waardering voor het Vlaams Blok per krant naar periodes (in j-scores)

In de twee kwaliteitskranten De Morgen en De Standaard is er heel duidelijk sprake van een veel negatievere benadering van het Vlaams Blok naar aanleiding van de verkiezingen. De negatieve beweging is al even sterk als de stijging van het aantal vermeldingen, en loopt er parallel mee. In verkiezingsperiode zijn er in de betreffende kranten voor elke twee neutrale artikels over het Vlaams Blok één tot twee artikels die negatief zijn over de partij. Men richt zijn pijlen dus duidelijk op het Blok, en een stuk minder op de andere partijen, en dat ondanks de dioxinecrisis.

Het Laatste Nieuws vertoont een heel ander, nagenoeg tegengesteld patroon. Vooral de *evolutie* in de beeldvorming van het Blok is totaal anders dan die in de De Morgen en De Standaard. Het Laatste Nieuws is erg negatief voor het Vlaams Blok in de reguliere periode, maar wordt steeds minder negatief naarmate de verkiezingen naderen. In de laatste zes weken voor de verkiezingen is men zelfs negatiever voor de andere partijen dan voor het Blok, en ook na de verkiezingen is men opvallend mild voor de partij. Men gaat zelfs zover dat het Blok op een positieve score uitkomt, een unicum in heel ons onderzoek. Dat heeft veel te maken met het feit dat de winst van het Blok bij de verkiezingen voor Het Laatste Nieuws geen aanleiding was om (nog eens) op de gevaren van de opkomst van extreem rechts te wijzen, terwijl dat in de andere twee kranten wel het geval was.

Daarmee hebben we echter nog geen verklaring waarom Het Laatste Nieuws in de verkiezingsperiode haar negatieve houding ten aanzien van het Blok van de maanden tevoren grotendeels opgeeft. De dioxinecrisis kan hier voor een groot deel een

¹⁶ Over het algemeen is de waardering van de kranten voor politieke partijen lichtjes negatief. Dit kan ook enigszins verschillen van krant tot krant. Daarom vergelijken we steeds het waarderingscijfer van het Vlaams Blok met de gemiddelde waarderingsindex van alle andere partijen in die krant in de betreffende periodes.

verklarende factor zijn. De reguliere berichtgeving in de weken voor de verkiezingen is sterk beïnvloed door dioxinenieuws. Het Laatste Nieuws is zeer sterk op die dioxinecrisis gesprongen om de CVP en in minder mate de SP zwaar aan te vallen, ten voordele van de VLD (Cuyt en De Swert, 2000). Allicht heeft dit de strijd tegen het Blok –in de veronderstelling dat de krant die strijd ook voert– enigszins op de achtergrond gedrongen in Het Laatste Nieuws, de enige van de drie onderzochte kranten die bij een toenmalige oppositiepartij aanleunde. Cuyt en De Swert stelden eerder ook al vast dat de krant in de onderzochte periode een duidelijke voorkeur had voor oppositiepartijen in het algemeen, en naarmate de verkiezingen naderden meer en meer de liberalen in een goed daglicht plaatste.

Het dioxine-effect wegdenken is moeilijk, maar we kunnen deze mogelijke verklaring wel nagaan aan de hand van de verkiezingsbijlagen van Het Laatste Nieuws, waarin weinig tot geen dioxinenieuws is opgenomen en waar het effect dus nauwelijks speelt. Indien het nu klopt dat het vooral de dioxinecrisis is die de minder negatieve toon in verkiezingstijd ten aanzien van het Blok verklaart, dan zouden we in de verkiezingsbijlagen van Het Laatste Nieuws, die niet zo actualiteitsgebonden zijn, wel een negatiever beeld van de extreem rechts partij moeten terugvinden.

Vlaams Blok	Mei-13 juni	Verkiezingsbijlagen	Vershil
De Morgen	-0,30	-0,38	-0,08
Het Laatste Nieuws	-0,04	-0,17	-0,13
De Standaard	-0,45	-0,29	+0,16
Totaal	-0,26 (N=374)	-0,31 (N=5233)	-0,05

Tabel 3.7: De waardering voor het Vlaams Blok (in j-scores op basis van respectievelijk artikelniveau en vermeldingsniveau)

En inderdaad, Tabel 3.7 toont duidelijk aan dat Het Laatste Nieuws een stuk negatiever is in de verkiezingsbijlagen dan in de reguliere berichtgeving. De Morgen is ook iets negatiever, maar procentueel is dat verschil helemaal niet zo groot, de krant was immers al erg negatief in haar berichtgeving. Erg interessant is de tegengestelde beweging die bij De Standaard vast te stellen is, namelijk een opmerkelijk positievere benadering van het Blok in de verkiezingsbijlagen in vergelijking met de gewone berichtgeving. Nog meer als bij De Morgen moeten we bij De Standaard rekening houden met de aanvangshoogte van de negativiteit ten aanzien van het Blok: Uiteraard is het erg moeilijk om een erg hoog niveau van negativiteit als -0,45 ook nog eens vast te houden in de verkiezingsbijlagen. Misschien doet De Standaard in haar berichtgeving wel het tegenovergestelde van wat Het Laatste Nieuws doet, door in plaats van de aandacht zoveel mogelijk toe te spitsen op de dioxinecrisis, in tegendeel een deel van de negativiteit uit die periode af te leiden naar het Vlaams Blok.

In onderstaande Tabel 3.8 hebben we ter vergelijking de waarderingen voor de Vlaams Blok politici eens naast elkaar gezet per krant en per periode. En daaruit blijkt De Morgen het patroon het duidelijkst te volgen: van een neutrale 0,00 evolueert de waardering in de berichtgeving naar -0,36 in verkiezingstijd, en een even negatieve waardering van -0,37 in de verkiezingsbijlagen. Na de verkiezingen valt de waardering weer in de neutrale plooi. De Standaard vertoont hier een grilliger patroon. In verkiezingstijd heeft de krant echter net als De Morgen een heel negatieve waardering voor de politici van Het Vlaams Blok (-0,40 en -0,36 in respectievelijk de gewone berichtgeving en de verkiezingsbijlagen. Dat de krant niet de terugval vertoont op een neutrale waardering na de verkiezingen, is een gevolg van het feit dat er nauwelijks Blokpolitici vermeld werden in die periode.

Vlaams Blokkers	Ja-fe	Ma-ap	Pre-verk	bijlagen	Na verk	Totaal
De Morgen	0,00	-0,29	-0,36	-0,37	0,00	-0,23
Het Laatste Nieuws	-0,06	-0,09	-0,07	0,08	-0,25	-0,10
De Standaard	-0,22	-0,04	-0,40	-0,36	-0,75	-0,22
Totaalgemiddelde	-0,08 (N=487)	-0,13 (N=513)	-0,29 (N=374)	-0,30 (N=766)	-0,28 (N=181)	-0,19

Tabel 3.8: De waarderingen voor de Vlaams Blok-politici voor de drie onderzochte kranten naar periodes (in j-scores)

Het Laatste Nieuws tenslotte laat nog maar eens zien dat ze aan het negatief opbod in de politieke berichtgeving rond het Vlaams Blok en haar politici in verkiezingsperiode niet meedoet. De waardering voor de Blok-politici in de gewone berichtgeving blijft vrijwel constant verlopen en in de verkiezingsbijlagen worden de Blokkers zelfs op een positieve manier benaderd: +0,08 als waardering, zelfs in de weinig kritische verkiezingsbijlagen van Het Laatste Nieuws een goeie score. Deze cijfers zijn nog frappanter dan die van de partijvermeldingen en kunnen bij het Vlaams Blok niet anders dan op klaroengeschal onthaald worden. Als men al geprobeerd heeft het Vlaams Blok te bestrijden in Het Laatste Nieuws, dan komt het toch niet echt uit de verf. Politici als Filip Dewinter neutraal tot positief waarden in verkiezingsbijlagen, past maar moeilijk in welke strategie tegen extreem rechts dan ook.

3.5 Extreem rechts in Woord en Beeld: Perifere middelen ter bestrijding van het Vlaams Blok

De aanbevelingen van zowel de Nederlandse als de Belgische vereniging van journalisten suggereren echter nog een resem andere manieren om extreem rechts in de schrijvende pers aan te pakken. De vraag die we ons hier stellen is of in de

toepassing van deze eerder formele richtlijnen verschillen zijn te merken tussen de drie kranten, en eventueel tussen gewone en electorale periodes.

3.5.1 Extreem rechtse citaten: Mag ik ook zelf iets zeggen, meneer de journalist

Het Blok wordt niet bepaald gelijkwaardig aan de andere partijen behandeld als het op citaten aankomt, zo blijkt uit Tabel 3.9. In normale periodes zijn nauwelijks 3% van de geciteerde politici van het Vlaams Blok. De aanbevelingen voor een berichtgeving over extreem rechts vermelden niet expliciet dat men extreem rechtse politici zo weinig mogelijk moet citeren, maar wil men de partij de kans ontnemen om zich geloofwaardig voor te stellen, dan lijkt dit wel een van de noodzakelijke maatregelen tegen het Vlaams Blok. Uit onderzoek blijkt namelijk dat mensen zich namelijk eerder herinneren *dat* iemand geciteerd werd, dan *wat* die persoon precies zei (ERNB, 1999).

Vlaams Blok (N=5233)	Ja-fe	Ma-ap	Pre-verk	Na verk	Totaal
De Morgen	2,4	1,4	6,4	5,5	3,3
Het Laatste Nieuws	3,0	2,5	6,8	5,5	4,2
De Standaard	3,8	4,6	3,0	1,6	3,7
Totaal	3,1	2,8	5,4	4,2	3,7

Tabel 3.9: Citaten van extreem rechtse politici naar periodes (in % van alle geciteerde politici)

Er is een lichte toename van citaten naarmate de verkiezingen naderen maar zoals we zagen, worden er dan ook meer Vlaams Blokpolitici vermeld. Dat kan aan de basis liggen van de stijging in deze cijfers. Als er namelijk meer politici van het Blok in de artikels vermeld worden, zullen er allicht ook meer geciteerd worden. Om te weten of er bij de onderzochte dagbladen de neiging bestaat om Vlaams Blokkers, als ze vermeld worden, ook meer aan het woord laten in een bepaalde periode hebben we relatieve cijfers nodig.

Vlaams Blok	Ja-fe	Ma-ap	Pre-verk	Na verk	Totaal
De Morgen	36,4	21,4	36,0	66,7	35,7 (N=56)
Het Laatste Nieuws	25,0	36,4	71,4	37,5	42,9 (N=59)
De Standaard	66,7	39,1	40,0	25,0	43,5

					(N=46)
Totaal	38,9 (N=36)	33,3 (N=48)	46,9 (N=49)	44,4 (N=18)	40,4 (N=151)

Tabel 3.10: Aantal vermelde extreem rechtse politici die ook geciteerd worden naar periodes en kranten (in %)

Uit tabel 3.10 blijkt dat extreem rechtse politici inderdaad naar aanleiding van de verkiezingen meer kans maken om geciteerd te worden. Dit geldt vooral voor Het Laatste Nieuws en De Morgen, bij De Standaard is dat niet zo. In verkiezingstijd wordt bijna de helft van de extreem rechtse politici die in de artikels voorkomen, ook effectief geciteerd, terwijl dat gewoonlijk iets meer dan een derde is.

3.5.2 Koppen: het Vlaams Blok in titels en subtitels

De krantenkop is vaak het enige wat de lezer van een artikel effectief opneemt. Men bladert door de krant en gaat enkel verder lezen daar waar de kop (en eventueel foto of opening van het artikel) er de lezer voldoende toe verleidt (Jansen, 1987: 165; De Vos, 1996: 148-154). Het kan dus gevaarlijk zijn om extreem rechts in die koppen te zetten, waar er - door de aard van het beestje - geen plaats is voor nuancering. De aanbevelingen hebben het dan ook over speciale aandacht voor alle aspecten van de artikels waarin extreem rechts voorkomt, dus ook de titels of koppen¹⁷, vooral op de voorpagina (ERNB, 1999a: 11). Men kan uiteraard ook extreem rechts erg negatief in de koppen van de artikels brengen, maar in slogantaal is extreem rechts moeilijk te verslaan.

De koppen zijn ook een middel bij uitstek van redactionele controle: vaak worden koppen door een speciale koppenmaker gemaakt, en doet de journalist zelf enkel een suggestie (De Vos, 1996: 148-154). Hierin hebben we dus een uitstekend middel om te controleren of de behandeling van het Vlaams Blok door de journalisten zelf verschilt van die van de redactionele koppenmaker.

% Vlaams Blok	Ja-fe	Ma-ap	Pre-verk	Na verk	Totaal
De Morgen	7,2	12,5	21,2	15,0	12,0
Het Laatste Nieuws	11,8	8,6	18,4	12,5	13,4
De Standaard	2,6	18,4	34,8	8,7	14,9

¹⁷ Zowel de hoofdtitels als de subtitels werden onderzocht.

Totaal	7,1 (N=156)	13,6 (N=140)	22,9 (N=105)	11,9 (N=59)	13,3 (N=460)

Tabel 3.11: Aantal vermeldingen van de partij Vlaams Blok in titels en subtitels (in % van alle vermeldingen van Vlaamse politieke partijen)

Op het eerste zicht lijkt het patroon in Tabel 3.11 sterk op dat van de extreem rechtse vermeldingen, het is zelfs nog meer uitgesproken. Het Blok verovert de titels van de artikels aan sneltempo naarmate de verkiezingen naderen. Er blijkt dus nauwelijks een verschil tussen de inhoud van de artikels en de titels ervan. In verkiezingstijd haalt het Blok zelfs de koppen van de hoofdartikels, iets wat ten strengste wordt afgeraden door de specialisten die aan de basis liggen van de aanbevelingen voor een berichtgeving over extreem rechts (ERNB, 1999a: 11).

3.5.3 Foto's van Vlaams Blokpolitici: extreem rechts van zijn mooiste kant?

In een andere brochure, met *Aanbevelingen voor een communicatie die ingaat tegen extreem rechts gedachtengoed* raadt *Extreem rechts, nee bedankt* af om foto's van leidersfiguren van extreem rechts te publiceren. Zelfs een foto van Filip Dewinter in gezelschap van Le Pen kan volgens hen in de ogen van sommigen alleen maar het prestige van eerstgenoemde vergroten (ERNB, 1999b: 8). Vooral in verkiezingstijd wordt volgens hen een foto geassocieerd met een positief imago van het individu. Zij creëert een gevoel van vertrouwdheid en doet onwillekeurig een zekere sympathie groeien (ERNBb, 1999: 9). De vraag is echter of de kranten dit ook effectief kunnen opvolgen. Het is namelijk moeilijk om de meeraandacht die we eerder vaststelden te combineren met het inperken van het aantal foto's van extreem rechts.

Vlaams Blok	Ja-fe	Ma-ap	Pre-verk	Bijlagen	Na verk	Totaal
De Morgen	6.0	0.0	12.5	5,8	5.0	6.3
Het Laatste Nieuws	2.9	3.6	5.1	9,3	8.5	4.5
De Standaard	0.0	3.4	0.0	9,2	0.0	1.3
Totaal	3.4 (N=208)	2.4 (N=209)	7.0 (N=213)	7,9	5.3 (N=113)	4.4 (N=743)

Tabel 3.12: Extreem rechtse politici op foto naar periodes en kranten (in % van alle Vlaamse politici)

Frappant is het enorm lage aantal foto's van extreem rechtse politici in De Standaard. We vonden op de in totaal 147 foto's die we in De Standaard bij de artikels waarnamen slechts twee Blokkers terug. We vinden echter nergens formele of

informele richtlijnen terug bij de redactie van deze krant. Deze vaststelling is echter een aanwijzing dat in er in de praktijk zekere gelijkenissen zijn met de tactiek van de Franstalige media inzake extreem rechts: geen foto's publiceren waar extreem rechtse politici herkenbaar opstaan¹⁸.

Het is dus moeilijk om bij De Standaard een evolutie vast te stellen. Bij de andere twee kranten is het eenvoudiger. De Morgen publiceert in haar gewone berichtgeving vooral in verkiezingstijd foto's met Blokkers erop. En ook Het Laatste Nieuws laat het aantal extreem rechtse politici op foto lichtjes stijgen naarmate de verkiezingen dichterbij komen. Extreem rechts komt dus ook effectief meer in beeld in de gewone berichtgeving van de kranten De Morgen en Het Laatste Nieuws in verkiezingstijd.

4. Besluit: Negeren of confronteren ?

Tabel 4.1 geeft een schematisch overzicht van de onderzochte kenmerken per krant, voor een normale periode en de verkiezingsperiode. Zo kunnen we zowel gezamenlijke strategieën als verschillen tussen kranten en periodes onderscheiden.

Vlaams Blok	De Morgen	Het Laatste Nieuws	De Standaard	Samen
Doordeweekse periode				
Vermeldingen Partij	Weinig	weinig	zeer weinig	weinig
Waardering Partij	neutraal	zeer negatief	neutraal	-
Vermeldingen politici	zeer weinig	zeer weinig	zeer weinig	zeer weinig
Waardering politici	neutraal	neutraal	negatief	-
Citeringen	zeer weinig	zeer weinig	zeer weinig	zeer weinig
Foto's	weinig	zeer weinig	zeer weinig	zeer weinig
Koppen	weinig	normaal	zeer weinig	-
Houding t.a.v. Blok	bijna negeren	negeren en negatief	bijna negeren	bijna negeren

¹⁸ Zie Douglas Deconinck in De Morgen van 14 oktober 2000 voor een interessant en leerrijk artikel over de methoden die gebruikt worden om extreem rechts uit de berichtgeving te houden.

Verkiezingsperiode				
Vermeldingen Partij	veel	veel	veel	veel
Waardering Partij	zeer negatief	neutraal	zeer negatief	-
Vermeldingen politici	weinig	zeer weinig	weinig	weinig
Waardering politici	zeer negatief	neutraal	zeer negatief	-
Citeringen	weinig	weinig	zeer weinig	weinig
Foto's	normaal	normaal	weinig	-
Koppen	veel	veel	zeer veel	veel
Houding t.a.v. Blok	overdreven confrontatie	als een gewone partij	overdreven confrontatie	-

Tabel 4.1: Overzichtstabel

Het Vlaams Blok heeft tot op zekere hoogte gelijk als het spreekt over een (vrij algemene) discriminatie in de geschreven pers. Het Blok komt in een *doordeweekse periode* in kranten een stuk minder aan bod dan men zou kunnen verwachten op basis van haar verkiezingsuitslagen. Maar het is niet zo dramatisch als de partij het zelf voorstelt, in die zin dat een deel van die discriminatie op rekening valt te schrijven van het zogenaamde oppositie-effect. Alle niet-regeringspartijen komen minder in het nieuws omwille van het simpele feit dat ze geen beleid voeren, en dus ook niet op de bijhorende nieuwswaarde van beleid kunnen rekenen. Kleinere oppositiepartijen als Agalev (oppositiepartij in de onderzochte periode) lijden dus ook onder dezelfde "discriminatie", maar het Vlaams Blok heeft er relatief gezien het meeste last van. Er is dus duidelijk toch iets meer aan de hand bij deze partij. Een verklaring voor de bijkomende discriminatie van het Vlaams Blok zou kunnen liggen in het feit dat de geschreven media de partij zoveel mogelijk uit het nieuws trachten te houden. Evengoed zou de oorzaak echter kunnen berusten in andere factoren zoals bijvoorbeeld de lagere parlementaire activiteit van het Vlaams Blok in vergelijking met andere (toenmalige) oppositiepartijen als Agalev en VU&ID.

Anti - extreem rechts heeft op haar beurt in zekere zin gelijk als het klaagt over de kritiekloosheid van de media over het Vlaams Blok. De kwaliteitskranten berichten opvallend neutraal over de partij. Enkel Het Laatste Nieuws bericht negatief in de door ons onderzochte doordeweekse periode, maar dit valt misschien toe te schrijven aan tijdelijke actualiteitsgebonden factoren in die periode: enerzijds was er een erg beperkt aantal vermeldingen van het Vlaams Blok (eigenlijk van politieke actoren in het algemeen) in Het Laatste Nieuws in die periode, en anderzijds een confrontatie Vlaams Blok-VLD, waarbij de liberale krant duidelijk voor haar ideologische partner koos.

Blijft er na de analyse van een doordeweekse periode misschien nog wat twijfel mogelijk over een al of niet verschillende aanpak van extreem rechts door de kranten, dan verdwijnt die na grondig onderzoek van *de verkiezingsperiode*: de maskers vallen af, en profielen moeten wat gehertekend worden. De kwaliteitskranten staan hier tegenover de populaire pers.

In het algemeen hoeft het Vlaams Blok niet te klagen over te weinig media-aandacht in electorale periodes: die aandacht verdriedubbelt en stijgt uit tot ver boven een "juiste" afspiegeling van haar electoraal aandeel. Het is een interessante – en voor sommigen allicht erg onrustwekkende – vaststelling dat extreem rechts net in verkiezingsperiodes zoveel aandacht krijgt. Wat ligt er dan aan de oorsprong van die explosie aan Vlaams Blok-berichtgeving? Een verhoogde nieuwswaarde van een nieuwe dreigende Zwarte Zondag maakt het Vlaams Blok blijkbaar onvermijdelijk in de electorale berichtgeving. De nervositeit neemt toe, opiniepeilingen duiden op mogelijke nieuwe electorale successen voor het Blok... De kranten moeten dus wel berichten over het Blok¹⁹, de politieke actoren spreken er immers voortdurend over en dus lijken de journalisten niet echt een keuze te hebben: het hoort gewoon in de krant volgens de geijkte journalistieke criteria. En – lekker meegenomen – daarenboven gaat het ook nog eens om sensationeel nieuws, wat per definitie goed verkoopt.

De kwaliteitskranten, geen puur commerciële bedrijven toch, proberen dat aanzwellend forum voor extreem rechts – vanuit een verantwoordelijkheidsgevoel voor hun eigen maatschappelijk project en voor de democratie in het algemeen – te compenseren door erg kritisch en negatief te berichten over het Vlaams Blok. Het Laatste Nieuws doet daarentegen in verkiezingsperiodes of haar neus bloedt. In de populaire krant neemt de evaluatie van de extreem rechtse partij naarmate de verkiezingen naderen ronduit sprookjesachtige proporties aan voor Filip Dewinter en consoorten. De berichtgeving over de Blokkers en over hun partij wordt dermate neutraal tot zelfs positief, dat het weinig waarschijnlijk lijkt dat het Laatste Nieuws überhaupt een strategie tegen extreem rechts hanteert. Duidt dit erop dat het Laatste Nieuws de theorie over de gedeelde morele verantwoordelijkheid van de pers voor de opkomst van extreem rechts afwijst? Of zijn het rauwe commerciële belangen – bijvoorbeeld de vrees om het misschien uitgebreide segment Blokkiezers en – sympathisanten onder haar lezers voor het hoofd te stoten – die Het Laatste Nieuws ertoe brengen het Vlaams Blok niet of nauwelijks kritisch aan te pakken? Dit lijken verleidelijk eenvoudige en aannemelijke hypothesen. Het empirisch materiaal reikt ons echter nog een andere mogelijke oorzaak aan in de vorm van ideologische motieven. Cuyt en De Swert (2000) stelden vast dat Het Laatste Nieuws in verkiezingstijd een erg ideologische (liberale) koers vaarde. De krant is dus niet in de eerste plaats bezig met extreem rechts te bestrijden, maar stelt andere, ideologisch

¹⁹ Rolf Falter, journalist bij De Standaard, duidt de redactionele lijn van zijn krant ook als volgt: "De Standaard heeft daarover een duidelijke lijn: je geeft het Blok geen tribune, je benadert het kritisch, je bericht als er nieuws over is" (Falter, 2000).

geïnspireerde prioriteiten (in dit geval het in de grond boren van de CVP in de periode van de dioxinecrisis, om de weg vrij te maken voor de VLD in de regering). Het ene sluit het andere niet absoluut noodzakelijk uit, allicht vullen beide verklaringen elkaar aan.

Het plaatje is nog niet helemaal helder. Verder onderzoek moet uitmaken of het om een tijdelijk, dan wel om een structureel verschil gaat tussen kwaliteitskranten en populaire kranten inzake de aanpak van extreem rechts in electorale periodes. Dan zal ook blijken of de data voor het Laatste Nieuws representatief zijn voor 'de' populaire pers in Vlaanderen. Allicht zijn er sterke nuanceverschillen binnen die groep kranten, tussen bijvoorbeeld de Gazet van Antwerpen en het Volk. Stellen dat 'de' pers over het algemeen niet kritisch genoeg zou staan ten aanzien van het Vlaams Blok, is een grove veralgemening, die het Vlaams Blok al te makkelijk kan weerleggen.

Er is dus nog heel wat – wetenschappelijk en niet-wetenschappelijk – werk aan de winkel. Tenminste, als het ook echt de bedoeling is van de redacties om gezamenlijk de door wetenschappers, anti-extreem rechts en journalisten voorgestelde aanbevelingen voor een bestrijding van extreem rechts in de media consequent te volgen. De toepassing van die code verschilde in de drie onderzochte kranten immers nogal wat, zowel naar periodes als naar "kwaliteit" van de kranten. In verkiezingstijd worden de aanbevelingen veel minder goed opgevolgd dan in een doordeweekse periode. Vooral de grote hoeveelheid koppen en foto's in verkiezingsperiodes kan in principe niet door de beugel. De kwaliteitskranten houden zich behoorlijk aan de regels. In de ogen van de bestrijders van extreem rechts niet helemaal opportuun, aangezien de kwaliteitskranten nu net níet de doelgroep bereiken die voor het Vlaams Blok kiest. Dat doen de meer populaire kranten wel, en net daar loopt dus een en ander fout. In het kader van een eventueel mediapact tegen extreem rechts zoals Vlaams Minister-President Dewael voorstelt, moet er dus vooral aandacht gaan naar de sensibilisering van de meer populaire kranten, en naar een gecoördineerde aanpak van de extreem rechtse partij in verkiezingsperiodes. Anders blijft het Blok slapend rijk worden. Bovendien worden populaire thema's die in extreem rechtse kaart lijken te spelen (veiligheid, migranten, asielzoekers,...) misschien beter op een wat genuanceerder manier belicht. Het lijdt geen twijfel dat deze aspecten belangrijke onderzoeksonderwerpen voor de nabije toekomst zullen vormen. Want als er iets te leren valt uit het verleden, dan is het wel dat een ondoordachte en versplinterde aanpak van extreem rechts niet het gewenste effect resorteert.

BIBLIOGRAFIE

Albronda, J. (1994), *Een beeld van een partij !*, Amsterdam : Werkgroep Migranten en Media van de Nederlandse vereniging van journalisten, 32p.

AVBB (1994), *Aanbevelingen voor de berichtgeving over allochtonen*, Brussel: Werkgroep Media en Migranten van de Werkgroep Media en Migranten van de Algemene Vereniging van Beroepsjournalisten in België, 21p.

CUYT, B., DE SWERT, K. (2000), *Media en politiek. Een kwantitatieve analyse van de binnenlandse politieke berichtgeving in drie Vlaamse kranten*, eindwerk PSW, Antwerpen: UIA, 193 p.

Daemen, S. (1998), *Strategieën tegen extreem rechts. Het cordon sanitaire rond het Vlaams Blok*, eindwerk PSW, Antwerpen: UIA.

De Bens, E. (1997), *De Pers in België. Het verhaal van de Belgische dagbladpers gisteren, vandaag en morgen*. Tielt: Lannoo, 480p.

De Vos, J. (1996), 'Koppen, de vlag en de lading', 148-154 in Koenen, L., Smits, R. en Kuipers M. (eds.), *De keuken van Argus, achter de schermen van de journalistiek*, Amsterdam/Antwerpen: Uitgeverij Atlas.

De Witte, H. (red.) (1997), *Bestrijding van rascisme en rechts-extremisme. Wetenschappelijke bijdragen aan het maatschappelijk debat*. Leuven: Acco.

De Witte, H. (2000), 'Hoe het Blok blokkeren', in *campagnedossier 8 oktober 2000*, Antwerpen: VAKA-Hand in Hand.

Deltour, P. (1996), *Man bijt hond: Over pers, Politiek en Gerecht*. Antwerp: Icarus.

Dewinter, F., Dillen, M., Van Overmeire, K. (2001), *De ondervertegenwoordiging van het Vlaams Blok op televisie*, http://www.vlaamsblokvlaamsparlement.org/heetvandenaald_43.html.

Doppert, M. en Top, B. (1993), *Tussen missie en misser, aanbevelingen voor berichtgeving over migranten*, Amsterdam : Werkgroep Migranten en Media van de Nederlandse Vereniging van Journalisten.

Extreem rechts, Nee Bedankt (1999a), *Aanbevelingen voor de berichtgeving over extreem rechts*, Brussel, 16p.

Extreem rechts, Nee Bedankt (1999b), *Aanbevelingen voor een communicatie die ingaat tegen extreem rechts gedachtengoed*, Brussel, 16p.

Itule, B.D. en Anderson, D.A. (1997), *News writing and reporting for today's media*, New York: McGraw-Hill, 508p.

Jansen, C. (1987), *Politiek en dagbladjournalistiek*, Muiderberg, Coutinho, 229 p.

Kleinnijenhuis, J. en Scholten, O. (1989), 'Veranderende verhoudingen tussen dagbladen en politieke partijen' in *Acta Politica*, 24, 4, p. 445-449.

Maher, M. en Chiasson, L. (1995), 'The press and crisis: what have we learned?', 219-223 in Chiasson, L., *The press in times of crisis*, Westport Connecticut: Praeger Publishers.

Manssens, J. en Walgrave, S. (1998), 'Populair en/of kwaliteit ? De Vlaamse pers over de zaak-Dutroux' in *PSW-papers*, Wilrijk, Departement Politieke en Sociale Wetenschappen, 10, 34p.

McCombs, M. en Shaw, D. (1972), 'The Agenda Setting Function of the Mass Media' in *Public Opinion Quarterly*, vol. 36, Chicago: The University of Chicago Press, p 176-187.

Roon, A. (1993), *Extreem-rechts verslagen? Dagbladberichtgeving over ultrarechts in Nederland*, eindverhandeling, Amsterdam.

Scholten, O. (1982), *Krant en democratie*, Amsterdam.

VAKA-HAND IN HAND (1999), *Een campagne voor de democratie. Strategieën voor de verkiezingen van 8 oktober 2000*, Antwerpen: Vaka-Hand in hand, 74 p.

Van Gompel, R. en Biltereyst, D. (1997), 'Crisis en Bloei van de Vierde Macht. De naoorlogse Ontwikkeling van de Vlaamse Dagbladpers' in *Communication: The European Journal Of Communication Research*, 22, 3, p 275-300.

Verkouter, M. (1994), *Een mythe van papier*, Brussel : VUBPress, 167p.

Vermeersch, J. (1994), 'Forza Media' in *Samenleving en Politiek*, 1, 5, p. 1-3.

Verstraeten, H. (1994), 'Democratie, media en de rol van de intellectuelen' in *Samenleving en politiek*, 1, 5, p. 12-20.

Vlaams Blok (2000), 'brochure', www.vlaams-blok.be.

Walgrave, S. (2000), *Cursus Media en Politiek*, Antwerpen: UIA.

Woods, K. (1995), 'David Duke and The New Orleans Times-Picayune', 189-200 in Chiasson, L., *The Press in Times of Crisis*, Westport Connecticut: Praeger Publishers.

Colofon

PSW-papers is een initiatief van de UIA-faculteit PSW van de Universiteit Antwerpen. De paperreeks heeft als doel het wetenschappelijk onderzoek dat aan de verschillende UA-faculteiten Politieke en Sociale Wetenschappen wordt verricht, te valoriseren en aan de buitenwereld kenbaar te maken.

Redactie:

Herman VAN PELT, coördinator
Ann BERGMANS
Hans BEYERS
Kristof DECOSTER
Kristien LAEVEREN
Koen NOMDEN
Katrijn VANDERWEYDEN

Redactieadres:

PSW-PAPERS
Universiteitsplein 1
B-2610 Antwerpen (Wilrijk)
Fax: + 32 3 820 28 82
E-mail: pswpaper@uia.ac.be

PSW-papers verschijnt viermaandelijks: in de regel telkens 3 nummers op 3 publicatiemomenten (1 maart, 1 september en 1 december) waarbij naar een evenwicht wordt gestreefd in bijdragen uit de verschillende richtingen van de faculteit (Communicatiewetenschappen, Politieke Wetenschappen en Sociologie).

De papers staan integraal op de website van PSW-papers:
<http://www.uia.ac.be/psw/pswpaper>

Algemene informatie over de faculteit Politieke en Sociale Wetenschappen vindt u op de website van de faculteit:
<http://www.uia.ac.be/psw/>

ISSN: 1373-0770

V.U.: Herman VAN PELT